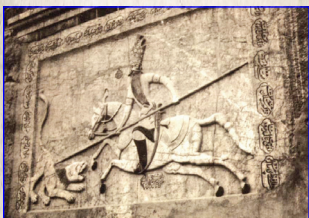

سنگ نگاره «نقش خاقان» را دریابیم

موضوع:
کتیبه
«نقش خاقان»

در گذشته ۲ سنگ نگاره از فتحعلی شاه قاجار در شهرری وجود داشته است. سنگ نگاره ای که در بدنه جنوبی کوه سرسره قرار داشت، از بین رفته و دیگری در تپه چشمه علی خوشبختانه هنوز باقی است.

«فریده کلهر» ری پژوه که اطلاعات خوبی درباره این سنگ نگاره ها دارد، می گوید: «سنگ نگاره ای که بر بدنه جنوبی کوه سرسره قرار داشت و تصویر فتحعلی شاه را سوار بر اسب و در حال شکار شیر نشان می داد، در سال ۱۳۰۹ شمسی ساخته شده و به نقش «شکار شیر فتحعلی شاه» مشهور بود. سنگ نگاره دیگر معروف به «نقش خاقان» است که در سال ۱۳۱۱ شمسی در تپه چشمه علی شهرری حک شده و خوشبختانه تا امروز باقی است. در سنگ نگاره نقش خاقان یا همان چشمه علی، تصویر شاه نشسته روی تختی شبیه به تخت طاووس و پسرانش که دورش ایستاده اند در مراسمی درباری روی کتیبه سنگ تراشی و اسامی تک تک شاهزاده ها بالای سرشان حجاری شده است. از سویی هم دور تا دور این کتیبه به صورت قاب، اشعاری در مدح فتحعلی شاه نوشته شده است.»

کلهر با اشاره به اینکه سنگ نگاره شکار شیر در فاصله ای نزدیک به چشمه علی قرار داشته است، می گوید: «در سنگ نگاره شکار شیر پیش از آنکه نقش فتحعلی شاه کنده کاری شود نقشی دیگر که گویا متعلق به دوره ساسانی بوده وجود داشته است. طبق گزارش های رسیده فتحعلی شاه قاجار آن را محو کرد و دستور داد تصویر خود را به جای آن حکاکی کنند. طراح سنگ نگاره شکار شیر، عبدالله خان معمار و حجار آن محمد قاسم خان حجار باشی است. این سنگ نگاره سرانجام در زمانی بین سال های ۱۳۴۰ تا ۱۳۴۵ شمسی در اثر انفجارهای کارخانه سیمان ری تخریب شد و قطعات آن به پای کوه سرسره سقوط کرد. امروزه تنها قطعه ای کوچک از آن باقی مانده که در محوطه موزه کارخانه سیمان ری نگهداری می شود.» گفته می شود که در زمان ناصرالدین شاه قاجار در حد پاکسازی، مرمت هایی جزئی روی سنگ نگاره فتحعلی شاه در چشمه علی انجام شده، اما متأسفانه پس از آن دیگر مورد توجه چندان قرار نگرفته و نیاز است این اثر منحصر به فرد با جدیت بیشتر مورد حفاظت و نگهداری قرار بگیرد.

موضوع:
نخستین
قالیشویی

قالیشویان تهرانی شاگردان ۲ برادرند

در چشمه علی رونق گرفته بود که باروی ری را به رنگ سرخ و لاکی قالی ها تجسم می کردیم و تا غروب هم این فرش ها روی کوه قرار داشتند تا با نور آفتاب خشک شوند و تابش آفتاب جلای بیشتری به آنها بدهد. تا قبل از غروب آفتاب دیگر هیچ فرش روی کوه باقی نمی ماند، اما قبل از طلوع خورشید دوباره صدها فرش راهی چشمه علی می شد. به مرور فرش فروشان بازار تهران هم فرش هایشان را برای شست و شو به چشمه علی می آوردند. شست و شوی فرش باعث شد تا مشاغل دیگری نیز در چشمه علی رونق پیدا کنند از قبیل رفوگری، رنگریزی، بافندگی و... در آن زمان حدود ۳۰ تا ۳۵ نفر در این مشاغل کار می کردند. بعد از اجرای شدن قانون ۵۵ شهرداری، فعالیت قالیشویان و شستن فرش در کنار چشمه علی ممنوع شد. به همین خاطر این ۲ برادر در کنار مسجد ماشاءالله، ملکی را به کارگاه فرش شویی تبدیل کردند و همان طور که قبلا گفتیم اغلب قالیشویان امروزی شاگردان این دو برادر بودند؛ اما چندسالی است که هر کدام از آنها برای خودشان در حوالی ورامین و باقرشهر قالیشویی راه انداخته اند.»

به گفته سید محسن ماجدی، ری پژوه، آب چشمه علی وقف حضرت عبدالعظیم است. در سند تاریخی موجود در موزه شاه عبدالعظیم، آب چشمه علی را در سال ۱۳۲۶ به مزایده می گذارند و شرکت فرش ایران، سهمیه این آب را برنده می شود و در حقیقت از آن سال این آب به شرکت فرش ایران تعلق پیدا می کند. شرکت سالی ۵ هزار تومان در ازای استفاده از این آب پرداخت می کرد.

فرش شویی در صفاییه یکی از دلایل تحولات مهم و اساسی در این محله بود. محمدعلی عالمی، از ساکنان قدیمی محله صفاییه که از حدود ۶۰ سال پیش در این محله سکونت دارد، درباره این شغل و تاریخچه آن در چشمه علی می گوید: «نخستین قالیشویی در همین چشمه علی شکل گرفت. ۲ برادر به نام های حاج علی اصغر و حاج حسین که هر دو اهل همدان بودند، فرش ها را از منازل جمع آوری می کردند و همین جا کنار چشمه علی می شستند. اینجا قبلا دروازه و نگهبان داشت. از ساعت ۵ صبح صاحبان فرش و فرش شوها به چشمه علی می آمدند. این ۲ برادر پایه گذار قالیشویی در تهران بودند و اغلب قالیشوهای دیروز و امروز این محدوده شاگردان آنها هستند. هر روز صبح فرش ها را چوب می زدند تا گرد و خاک آن گرفته شود. در اثر این کار اطراف چشمه پر از گردوغبار می شد که برای ما عادی شده بود. بعد از آن ۲ ساعتی فرش ها را کنار چشمه رها می کردند تا خوب خیس بخورند. سپس آنها را می شستند. گاهی افراد خودشان صبح زود فرش ها را به کنار چشمه علی می آوردند و فرش ها را به آنها می سپردند و در ازای شستن فرش به آنها پول پرداخت می کردند. اغلب افراد برای اینکه فرش هایشان با فرش های دیگران اشتباه نشود تا غروب کنار چشمه می نشستند و تفریح می کردند تا فرش ها خشک شود و آنها را با خود ببرند.»

عالمی می افزاید: «بعداها برادران همدانی وضع اقتصادی بهتری پیدا کردند و شست و شوی فرش ها را به ۵ پیمانکار سپردند. به همین خاطر آنها کوه را به ۵ قسمت تقسیم کردند که در کار یکدیگر تداخلی نداشته باشند. آنقدر قالیشویی

دیوار ۶ هزار ساله برای دفاع از ری

موضوع:
باروی ری

بالای کتیبه فتحعلی شاه قاجار و شمال چشمه علی، باروی ۷۰۰ ساله ری قرار گرفته است. اما باروی اصلی ری قدمتی ۶ هزار ساله دارد و گفته می شود سلوکوس نخستین جانشین اسکندر آن را از نو آباد کرد که در پی حملات اعراب و مغول و همچنین زلزله های متعدد خراب شد. علیرضا کورش لی، پژوهشگر و نویسنده، بیشتر درباره آن می گوید: «باروی ری دیواری است با کاربرد دفاعی که در دوره حکومت اشکانیان دور تا دور شهر را در بر می گرفت و هم اکنون طول بقایای این بارو ۴۵۳ متر است که به ۲ بخش شرقی و غربی تقسیم می شود. این بارو که دور تا دور ری باستان را در بر می گرفت با باروی بسیاری از شهرهای نظامی مشابه قابل مقایسه است. پشت این دیوار خندق ۳۰ متری قرار داشت که هنگام خطر برای دفاع آن را از آب پر می کردند تا امکان ورود دشمن به ری به هیچ عنوان وجود نداشته باشد. این دیوار مانند باروی اصلی ری از چینه و خشت ساخته شده و دارای برج های پشتیبان است.»

حفظ و نگهداری از این اثر تاریخی موضوع مهمی است که کورش لی به آن اشاره می کند و می گوید: «اکنون فقط هسته اصلی این بارو باقی مانده و جای نگهداری صحیح و امانتداری آن برای نسل های آینده خالی است. ایجاد پوششی برای در امان ماندن از باد و باران و... اقدامی است که باید برای حفظ این اثر باستانی انجام شود.»

نهری که روستاها را آباد کرد

موضوع:
نهر سورن

چشمه علی به دلیل حجم بالای آبی که داشت توانسته بود یک دره رود در قسمت پایینی خود ایجاد کند که از آن با نام نهر سورن یاد می شد. محسن ماجدی درباره نهر مجاور چشمه علی می گوید: «این نهر در ابتدا وارد آرامستان شیخ صدوق ابن بابویه می شد و این موضوع باعث شد تا اغسالخانه ای در کنار آن در آرامستان ایجاد شود و اموات تا دهه ۴۰ در آن غسل داده می شدند. این نهر بعد از عبور از آرامستان ابن بابویه از ضلع جنوبی برج طغرل حرکت می کرد و پس از طی کردن این مسیر از محله ظهیر آباد به سمت قلعه گبری در جریان بود و به روستاهای جنوب حرم حضرت عبدالعظیم (ع) از جمله روستای قلعه علیمون و دیگر روستاهای پیرامونی آن آب رسانی می کرد. وجود این نهر به این دلیل حائز اهمیت بود که عامل مهمی برای شکل گیری روستاها در کنارش بود.» آب این نهر وقف آستان حضرت عبدالعظیم (ع) بود و تولید و مسئولیت نگهداری اش هم به عهده آستان بود. ماجدی با بیان این مطلب می گوید: «حتی براساس یک سند مربوط به دوره ناصرالدین شاه قاجار، در برهه ای آب این نهر بسیار کم می شود و تولید وقت به ناصرالدین شاه نامه ای می نویسد و معترض می شود که علت کم شدن آب این نهر حفر چند حلقه قنات در کنار نهر است. آن قنات ها متعلق به فردی به نام حسین خان دبیرالملک فراهانی بود که ناصرالدین شاه دستور پر کردن آنها را می دهد تا آب نهر سورن وارد این قنات ها نشود.»

